

BIOPOLIITIKKAA JA JÄRJESTELMÄ- TUTKIMUSTA

Democracy in the Modern World. Essays for Tatu Vanhanen. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 260. University of Tampere 1989. 299 s.

Tatu Vanhanen on suomalaisen politiikan tutkimuksen kentässä laajalti tunnettu hahmo, jolla on varsin huomattava kansainvälinenkin kontaktiverkosto lähinnä vertailevan järjestelmätutkimuksen, mutta viime aikoina myös biologis-poliittisen teoretisoinnin piirissä. Tämä näkyy oivallisesti Vanhasen 60-vuotisjuhlakirjan kokoonpanossa: teos sisältää 17 artikkelia, jotka käsittelevät laajasti ottaen politiikan tutkimuksen paradigmakysymyksiä ja poliittisten järjestelmien konkreetimpia kehityspiirteitä. Kokonaisuutena teos on tasokas ja tasapainoinenkin, mutta erimielisyyden aiheitakin siitä toki löytyy.

Teoksen ensimmäinen kolmannes on otsikoitu "*Research paradigms and politics*", ja se sisältää viisi hyvin erityylistä artikkelia. Lukija tietysti odottaa tältä jaksolta kommentteja sosiobiologisesta lähestymistavasta politiikan tutkimuksessa, eikä suotta: Osmo Apusta lukuunottamatta kaikki kirjoittajat vähintään viittaavat siihen. Apusen artikkeli on jatkoa hänen eri yhteyksissä harjoittamansa hermeneuttisen otteen esittelylle. Se kuvaa kansainvälisen politiikan tutkimustavan kehittymistä alkuaikojen 'utopialaisesta' positiosta — jossa aatteen tai teorian totuutta ei vielä selvästi erotettu niistä ominaisuuksista, jotka saivat sen tuntumaan mukavalta — sen kritiikkiin ja edelleen realistiseen näkökantaan (Carr ja Morgenthau), edelleen sen kritiikkiin (Hedley Bull) ja debattiin traditionalismin ja skientismin paremmuudesta, minkä tuloksena hahmottui behavioraalinen kansainvälisen politiikan teoria. Siitä on sittemmin edetty olotilaan, jota Apunen paremman puutteessa nimittää jälkibehavioraaliseksi. Näitä siirtymiä hän nimittää puhekielen tai puhettavan muutoksiksi (colloquial movements). Näiden puhettavan muutosten hermeneutiikan esittäminen on koko artikkelin punainen lanka, joskin esitys jää lyhyenlaiseksi.

Düsseldorfilainen Heiner Flohr esittelee ihmislajin kollektiivisen joukkotoiminnan sosiobiologista, biopoliittista ja viimein biokulttuurista mallia. Vaikka Flohr on valtio-opin professori, työn jälki on vähän kuin Pentti Linkola olisi joutunut kirjoittamaan jotakin poliittisesta toiminnasta: Flohrin pääasiallinen valitus koskee sitä, ettei yhteiskuntatieteissä tunnuta otettavan biologialla tosissaan. Päinvastoin, ihmisen toimintaa väitetään määrittävän

milloin kulttuuri laajassa merkityksessä, milloin tietyt sosiaaliset lainalaisuudet, lähestymistavasta riippuen. Tämän kulturalismiksi nimittämänsä yleisen näkemyksen heikkouksia Flohr kuvaa näin:

“Toistaiseksi kulturalismia eivät ole horjuttaneet edes ne ilmeiset puutteet ja vajavaisuudet, jotka ovat luonteenomaisia kaikkien yhteiskuntatieteiden yritykselle selittää ihmiskäyttäytymistä. Lukemattomat väärin- arvioinnit ja silkkä avuttomuus suhteessa käyttäytymisen moniin muotoihin ovat näihin asti saaneet aikaan hyvin vähän epäilyä kulturalismia kohtaan, joka nauttii koko yhteiskuntatieteen yhteisön suosiota.” (s. 29.)

Vaikka ihmistoimintaa on selitetty historiallisestikin, selitykseen ei ole kytketty Flohrin mielestä välttämätöntä biologista teoriaperustaa.

Flohrin politiikan tutkimuksen ohjelma on lyhyesti tällainen: Yhteiskuntatieteet ovat liioitelleet kulttuuriero- jen merkitystä ihmisten toiminnalle, ja niiden sijasta pitääkin kiinnittää huomiota siihen, ettäroduilla, kansoilla, uskonnoilla jne. on tietty biologinen perustansa, joka on ihmisen “ensimmäinen luonto”. Tällä on taustanaan darwinilaisesti katsottuna vuosimiljoonien mittainen suvunkehityshistoria, joka on biologisilla resursseillaan asteittain evoluutivisesti aikaansaanut senkin, mitä nimitämme kulttuuriksi. Tämä sosiaalidarwinismi on parinkymmenen viime vuoden aikana alkanut vaikuttaa myös politiikan tutkimuksessa ja näkyneet lähinnä hierarkkisten organisaatioiden ja demokratian toimimattomuuden selittämisessä. Mahdollisuudet olisivat Flohrin mukaan hyvät vallan ja hierarkian, auktoriteetin ja legitimitietin sekä sukupuoliroolien selittämisessä.

Tällaista tekstiä lukiessa tulee sellainen olo, ettei tässä mallissa ole kaikki kohdallaan, muttei oikein tiedä mikä on eniten vialla. On vähän kuin lukisi jehovalaisten kuvauksia tulevaisuudesta, jossa leijonat, lampaat ja ihmiset käyseelevät samalla niityllä huolta vailla: kuvauksen epärealistisuus pistää ensinnä silmään. Sosiaalidarwinismi on yleisenä mallina sellainen, että sen(kin) perusasetelmasta arviolta kolmasosa on uskonvaraisesti omaksuttava. Kun kerran on sen perusväittämät otannut omikseen, niin mielikuvitusta tarvitaan vain valmiin teoriasapluunan sovelluskohteiden etsimisessä, ei itse teorian kehittämiseksi, koska sen teki Darwin jo 130 vuotta sitten. Epäselväksi jää, millaisen roolin ilmiö nimeltä politiikka tässä mallissa saa; Darwinhan ei tainnut mainita siitä sanallakaan eikä Flohrin artikkelikaan juuri selvennä kuvaa. Selvää on, että tässä katsannossa suhtaudutaan puhtaana reduktionistisesti politiikkaan; Linkolan tapaan Flohrin etsii politiikassa vaikuttavia lainalaisuuksia biologian parista.

Eikö olekin merkillistä, että kesti niin monen vuosimiljoonan evoluution, ennen kuin Sibelius ihmislaajan edustajana kykeni säveltämään *Finlandian* tai García Marques kirjoittamaan *Sadan vuoden yksinäisyyden*? Olisikohan, sosiaalidarwinismin pyrittävä selittämään, miksi esimerkiksi monet diktatoriset johtajat ovat olleet varreltaan lyhyitä: esimerkkeinä vaikkapa Napoleon, Lenin, Stalin, Hitler. Tai mitä pitäisi sanoa näiden (Stalinia lukuunotta-

matta) kyvyttömyydestä uljaan sukunsa jatkamiseen? Tai eikö demokraatiatutkimus siis ole turhaa, koska sosiobiologia vahvemman oikeuteen vedoten siirtää naiset poliitikkasta hellan ääreen? Eikö silloin voisi puhua “eläinten kuningaskunnasta” — mistä Flohr puhuukin — ja selittää olemassa olevat valtiomuodot sen perusteella? Kaikkiaan tällaisen sosiaalidarwinismin faktaperusta on niin “pitkä kuin leveäkin” eikä sen avulla saa aikaan kovin vakuuttavia esityksiä. Sen sijaan että darwinistista näkökulmaa lanseerataan yhteiskuntatutkimukseen, pitäisi yrittää epäillä sen asemaa luonnontieteellisenä selitysmallina: se on epäilyttävän harmoninen ja looginen ollakseen elämän vaihtelevaa ja ristiriitaista kehitystä selittävä teorialla.

Kyllähän tällainen artikkeli ajatuskokeena on hauska, mutta ei sillä pitäisi nähdäkseni olla tekemistä valtiopoliittisessa tieteellisessä teoksessa. Tämän sanon silläkin uhalla, että leimaudun ennakkoluuloiseksi yhteiskuntatieteelliseksi kulturalistiksi.

Lisää löylyä lyö Jukka Paastela yrittäessään soveltaa biopoliittista näkökulmaa uusien yhteiskunnallisten liikkeiden, lähinnä Länsi-Saksan vihreiden, hierarkia-, sukupuoli- ja kilpailunäkemyksen tutkimiseen. Vaikka hänen päättymisessään biopoliittikaan onkin korostetun varovainen sävy, täytyy vain miettiä, mitä ihmettä tässä ajassa liikkuu.

Tilannetta pelastaa suuresti Helena Rytövuoren artikkeli Galtungin ihmiskeskeisestä politiikka-, rauhantutkimus- ja kulttuurikäsitteestä. Rytövuoren perehtyneisyys Galtungin kirjoituksiin osoittaa laajempaakin asian harastusta. Artikkelin ideana on selittää Galtungin (ja osin Theodore Lentzin ja C. Wright Millsin) ihmiskäsitteellä kumoon koko sosiobiologinen näkökulma ja kuuluttaa esiin “sosiaalista mielikuvitusta”. Tarkemmin ottaen pesiäro darwinilaiseen malliin tulee tehdyksi siinä, että kun darwinistille luonto kehittyä aina vahvempien elonjäämisen mukaisesti, niin ihmiselle olennaista onkin se, että hän pyrkii juuri suojelemaan heikkoja. *Genesiksen* tilalle tulee määrääväksi tekijäksi *telosis*. Tämä tarkoittaa, että ihmisellä on kyky ohjata elämäänsä ajatuksillaan suunnittelella ja tekemällä valintoja. Valinta tuottaa myös moraalien, jota geneettinen malli ei lainkaan ota huomioon. Lentzin sanoilla ihmisluonnon muuttamiseksi on turha jäädä odottamaan biologista evoluutiota, vaan ihmisen on otettava suurempi vastuu kohtalostaan.

Toki Galtungin yritys vapauttaa ihminen luonnon pakovallasta ja tehdä hänestä “kulttuuria kantava eläin” on epäilyttävä sikäli, että aina silloin tällöin luonto kuitenkin osoittaa voimansa: kuolema korjaa Kennedyn ja Kekkonenkin, ja ahneus johtaa usein vahvempien vahvistumiseen yhteiskunnassa. Mutta jos sitä vertaa esimerkiksi marxilaisuuden suosimaan reduktionismiin, joka tuottaa yhteiskuntamuodon toisensa jälkeen, on se epäilemättä hyväksyttävämpi, sillä Galtungin malli yrittää postuloida tietoisesti eteenpäin pyrkivää ihmistä, joka ei olisi pelkkä menneisyytensä vanki, ja sen lisäksi puolustaa avoimesti normatiivista rauhantutkimuksen metodia. Voisiko darwinilaista rauhantutkimusta ollakaan? Tuskin.

Kun Rytövuoren artikkeli kaiken lisäksi on vapaa

liiasta uskosta ihmisen rationaalisuuteen, voi sitä pitää teoksen ansiokkaimpana esityksenä.

Albert Somit esittää lyhyesti systematisoiden demokraatioteorian peruselementit, yksilön oikeudet ja kansan suvereniteetin osatekijöineen. Esitys ei ole kovin omaperäinen, vaan samankaltaisia pohdintoja oli jo 1970-luvulla löydetävissä esimerkiksi C.B. Macphersonilta, mutta se on kuitenkin ytimekäs yleisesitys, jonka kuka tahansa voisi sisällyttää vaikkapa peruskurssin luentoonsa valtiopissa. Michelsin ja muiden eliittiteoreetikkojen syytöksiin siitä, että liberaalinen demokratia on näivettyneet eri eturyhmien tai henkilöiden väliseksi valtataisteluksi, Somit suosittaa kahta vasta-argumenttia. Ensinnäkin nämä elitiismissytökset voitaisiin kumota osoittamalla (empiirisesti?), etteivät yksilöt ja ryhmät suinkaan tavoittele yksityistä etua toimiessaan poliittisissa rooleissa, kun taas toiseksi voitaisiin myöntää osa näistä syytöksistä korostamalla kuitenkin sitä, että demokraattisissa järjestelmissä on monia mekanismeja, jotka on tarkoitettu estämään oman edun tavoittelu ja että niissä on institutionaaliset mahdollisuudet vallanpitäjien vaihtamiselle tarpeen tullen. Artikkelin lopussa kirjoittaja viimeaikaisten biopoliittisten julkaisujensa innostamana esittää kainosti, että sosiobiologiasta, etologiasta ja neurobiologiasta voisi olla "mittaamatonta apua" pyrittäessä saamaan syvällistä tietoa ihmisluonteesta.

Teoksen pääosan sisältää *modernien yhteiskuntien poliittisia järjestelmiä ja prosesseja* käsittelevä osasto. Mielenkiintoinen on Leedsin polyteknisen oppilaitoksen Skandinavia-ekspertin David Arterin artikkeli suomalaisen konsensuspolitiikan kriisistä. Tällaiset ulkopuoliset tarkkailijat, kuten Marvin Rintala, Hans Peter Krosby ja tässä Arter, tarjoavat usein kirkkaita tulkintoja Suomen poliittisesta järjestelmästä. Arter ei tee nytkään poikkeusta.

Arterin lähtökohtana on 1960-luvulta lähtien rakennettu konsensus-käytäntö, joka perustuu porvarien ja demarien hallituskuvioon, asemansa vakiinnuttaneen tulopoliittikkaan ja yllätason tuntemaan ystävyvyyteen itänaapurin päin. Todettuaan mm. Suomen vaalikampanjat tylsiksi hän viimein päätyy arvioimaan nykyisen hallituksen heikkouksia. Niistä tärkein on hallituksen sisäisen koheesion puute, jonka Arter katsoo aiheutuvan kokoomuslaisten puuttuvasta ministerikokemuksesta ja yhteistyökkyvyyttömyydestä demarien kanssa lähes 30 vuoden tauon jälkeen. Toinen heikkous on hallituspohjan hienoinen kapeus, koska se jää parin eduskuntapaikan päähän määränemmistöstä. Varsinkin ensimmäinen syy näyttää saavan vahvistusta päivänpolitiikasta, ja satunnaista tarkkailijaa epäilyttää, tokko vähitellen kertyvä ministerikokemus välttämättä tuokaan viisautta tullessaan. Varsinaista muutosta vallitsevaan konsensuskseen Arter ei peräänkuuluta, toteapahan vain laajapohjaisten oikeisto-vasemmisto-koalitioiden vakiinnuttaneen paikkansa tupo-kierroksineen ja muine lieveilmiöineen.

Muista artikkeleista mainitsen tässä vain Olavi Borgin kunnallispoliittisista kuvioista vauhtia saaneen pohdiskelun edustuksellisen demokratian teorian mielekkyydestä,

Dag Anckarin vähemmistösuojan muotoja ja tyypittelyjä käsittelevän artikkelin sekä Kyösti Pekosen kansalaisuutta ja pluralismia koskevan pohdiskelun, joka liittyy laajemmin politiikan modernisaatioilmiöön.

Teoksen päättää kolmen artikkelin mittainen Aasiaa käsittelevien artikkeleiden muodostama osasto.

Ulkoiselta ilmeeltään teos ei juuri lukemaan houkuttele. Se on todennäköisesti ladottu amatööroivoimin, ja tekstin kirjainkoko on varsin pieni, tai ainakin siihen nähden rivit ovat pitkät. Tämä ei toki paljoa haittaa, korkeintaan hidastaa lukemista, mutta sitäkin enemmän pistävät silmään runsaat painovirheet. Eivät nekään juuri ymmärtämistä estä, mutta lukijaa ärsyttää se, että noottinumerot ovat välistä muun tekstin tasalla ja koossa ja että kirjaimia, varsinkin 'skandinaavisia' merkkejä puuttuu sieltä täältä. *Glasnostiakaan* ei osata kirjoittaa oikein! Kai Tampereelta vielä löytyisi asiansa osaavia oikolukijoita ja sen lisäksi koneita, jotka osaavat ä:n, ö:n ja å:n? Tältä osin Tatu Vanhanen olisi ilman muuta ansainnut tyylikkäämmän juhlakirjan.

TAPANI KAAKKURINIEMI